

Корень Анастасія

*Науковий керівник – Шаправський С. А., кандидат історичних наук,
доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ІКОНОПИСАННЯ ШКОЛИ-СТУДІЇ «НІКОШ» У М. ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ

У статті досліджено історію заснування Хмельницької іконописної школи-студії «Нікош». На основі аналізу наукового доробку з даної проблематики з'ясовано особливості іконописання і розкрито напрямки діяльності майстерні.

Ключові слова: школа-студія, ікона, іконопис, мистецтво.

In this article the history of Khmelnytskyi studio school of iconopainting manner 'Nikosh' was researched. Due to the analysis of scientific contribution to the above mentioned sphere, peculiarities of icon painting were explored and trends of workshop operations were developed.

Key words: studio school, icon, icon painting, art.

Виникнення української ікони бере початок ще з доби Київської Русі, яка успадкувала від Візантії високі художні досягнення. Держава, що досягла значного успіху в усіх видах мистецтва, виготовляла єдині художні зразки і форми для всіх її земель. Київ став видатним центром іконописання, в якому створено чимало відомих на сьогодні ікон.

Вже на початку 1990-х рр. після проголошення незалежності України, відродженням або просто продовженням даної традиції церковного малярства стали іконописні школи, що сформувалися в державних навчальних закладах та приватних установах. Це спеціалізовані кафедри та відділення сакрального мистецтва, що функціонують при Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури (у Києві) та Львівській національній академії мистецтв.

Кожному мистецькому закладу властиві ті чи інші визначальні ознаки в методах навчального процесу, у спрямуванні на різні джерела образотворення. Специфіка їх синтезу виявляє риси окремих локальних шкіл. У педагогічній практиці мистецько-

го навчального закладу всіх рівнів, проблема розвитку навиків мистецького бачення в процесі формування свідомості молодой художньої особистості належить до найважливіших чинників, тому що від засвоєння цього чинника залежить досконале оволодіння однією із основних засад професії митця [4, с. 81].

«Коли бачимо прекрасне мистецтво, осяяне високою духовністю і побудоване на тисячолітніх традиціях історії, то можемо переконалися, що іконопис представляє своєрідний вид мистецтва, це – відблиск Божого єства» [1].

Визначною передумовою на шляху генези будь-якого жанру мистецтва стоїть професійна школа. Ця проблема торкнулася також приватної школи-студії іконопису «Нікош» у місті Хмельницькому, створена у 1996 р. і репрезентує одну з найперших студій на Україні.

У майстерні його учні поступово засвоюють традиції візантійсько-українського іконопису. Найвища ціль іконописця – написати таку ікону, щоб людина, яка звертає свій погляд на Святий лик, отримала живе спілкування з Богом. Якщо західна ікона ближча до живопису і лики на ній – реальних живих людей, то візантійська ікона – класична, більш аскетична, абстрагована від земних реалій. Найбільше вражає глядача вираженість кольорових плям, які творять внутрішню динаміку, сприйняття образу святого. Кожна ікона – це жива, вишукана, сакральна мелодія духу [5, с. 9].

Актуальною темою школи є дотримання канонічних правил творення ікони, щодо іконографії композиції та колориту. У творах допускаються елементи стилізації в орнаментиці, у передачі просторової та лінійної перспективи.

Першими учнями школи, а на той час ще студії, були: Олексій Чередніченко, брати Максим та Сергій Тронці, Тетяна Болдіна, Оксана Баранська, Рита Софієнко, Ольга Євстафієва та ін. [1].

Засновник і керівник студії – художник іконописець Микола Володимирович Бенедишук. Закінчив Московське художнє училище ім. В. Сурикова (1978 – 1982). Велике прагнення відродити школу канонічного іконопису на Поділлі у нього зародилося ще у Греції в Салоніках. Там він та його дружина Наталія Григорівна у 1994 р. познайомилися з відомим іконописцем Костосом Георгіадісом, у якого навчалися мистецтва візантійського стилю письма. Під час перебування у Греції Микола Бенедишук разом із дружиною написали 150 ікон. Взірцем канонічного іконопису

для М. Бенедищука також були давні іконописці Феофан Грек і Андрій Рубльов. Після дворічного навчання у Греції подружжя повертається на батьківщину з ідеєю відродити національну школу іконопису. Вже добре ознайомлений з іконописанням, художник залишив свої власні роботи у Лондонському музеї прикладних мистецтв, та в приватних колекціях і музеях Греції, а також розписував храм Святої Софії у Салоніках [9].

Микола Володимирович Бенедищук, будучи знавцем візантійського мистецтва і ревнителем давньої української ікони, намагався відродити традиції візантійського малярства у м. Хмельницькому. Українська ікона, датована X – XII ст., була написана саме візантійською технікою. Саме цей вид іконопису взяв на озброєння М. Бенедищук і викладає її у своїй школі-студії, хоча не відкидає і академічний варіант [5, с. 10].

З великими труднощами та наполегливою працею сім'я Бенедищуків домагалася відкриття студії, створювали презентації своїх робіт, зустрічалися з високопосадовцями міста. Так, Микола Володимирович згадує, що студія іконопису, відкрилася завдяки підтримці Голови міської Ради Михайла Чекмана у листопаді 1996 р. у маленькій квартирі, яку виділила обласна бібліотека для юнацтва, де могло вміститися близько десяти чоловік. Згодом народилася й назва студії «Нікош» (з гр. Микола). Так, у Візантії називають Миколу Чудотворця, який опікується творцями ікон. І саме цей Святий став покровителем спочатку студії, а потім – іконописної школи [3, с. 43].

Школа-студія іконопису «Нікош» – була заснована як студія у 1996 р. і затверджена рішенням № 43 від 5 липня 2005 р. двадцять п'ятої сесії Хмельницької міської ради як школа іконопису. Вона вважається першою в Україні серед подібних шкіл [9].

Всього у «Нікоші» 11 груп, в яких навчаються всі охочі, хоча існує лише 2 майстерні. Зараз навчається 88 учнів віком від 13 (хоча є і молодші) до 20 років із різних конфесій. Часто приходять учні із благословення духівників. Є серед них і мешканці з інших регіонів (прибужанської сторони). Школа є державним закладом. Та існує ще студія, де вік учнів не обмежується: найстаршому – 43 роки [1]. У школі Бенедищука запроваджено правило: перед початком роботи кожен про себе промовляє молитву. В письмі використовується освячена вода, і фарба з нею ніколи не вицвітає. Фарби у іконописців спільні, а от пензлі у кожного свої. При написанні ікони кожен суворо дотримується

канонів, але в душу іконописця ніхто не втручається. Тому сюжет один, канони витримані, а ікони різняться, навіть виразом обличчя, внутрішнім світлом. Біля однієї ікони стоїш – і не відпускає вона тебе, тепло і затишно біля неї, на світлі роздуми наводить, а от біля іншої – нема такого відчуття. Значить, не тільки перст художника пише ікону, а й серце, душа... А душа у кожного різна [4, с. 85].

Вже на початку січня 2006 р., коли студія перетворилася на професійну державну школу, то програма викладання була побудована на основі шкільного процесу, навчальний курс – п'ять років. Програма розрахована на 1270 – фактично відпрацьованих годин. Сюди входять практичні та теоретичні заняття. До практичних занять відносяться: 100 годин – на обробку дошки, 80 годин – на обробку з дорогоцінними металами (сусальне золото і срібло), 600 годин – на вивчення візантійської техніки письма (по 300 годин на рік). До теоретичних – вивчення Біблії (трактування Святого Письма) протягом всього навчального процесу та 170 годин відводиться на дипломну роботу, яка виконується на вільну тему [1]. Потім роботи учнів залишаються і зберігаються у фондах школи. Їх презентують на різних виставках по Україні та за кордоном, демонструючи таким чином рівень майстерності школи [7].

Особливість іконописання полягає в тому, що учні беруть липову дошку (до речі, її потрібно підготовлювати п'ять-шість років: вона має сушитися у природних умовах), обклеюють її лляним полотном, на яке наносять шари левкасу. Замість темпер, в яку додається яечний порошок, нині використовується ідентична штучна – полівінілацетатна акрилова. Для «щита» майбутнього твору береться не чільна дошка, а розпилена на рівні смуги-дощечки. Вони щільно склеюються. Це робиться для того, аби з часом дерево не деформувалося. Кожен живописець має підготувати свою дошку. З цього і починається навчання. Взагалі написання ікони – дуже копітка праця, і духовна, і фізична [5, с. 11].

Ікони, що написані учнями, є їхньою власністю. Переважно ікони створені дітьми залишаються в їхніх сім'ях. За всі роки існування школи не було випадку, коли учень чи його батьки продавали б ікони. Але був цікавий випадок, коли одна досить багата і впливова людина хотіла купити ікону, автором якої був підліток. Батькам хлопчика пропонували великі гроші. Ця роди-

на має достаток, нижчий за середній, але ікони так і ніхто не продав. Цим і похитнулося уявлення нового українця про те, що все можна придбати за гроші. Напевно, тих кілька ікон, що їх пише дитина за всі роки навчання, є справжньою реліквією як для самого автора, так і для його родини [9]. Після успішного закінчення навчання студія видає випускникам сертифікат двома мовами – українською та англійською.

У студії викладають практичні заняття Наталя та Микола Бенедищуки. Раз у два тижні викладає богословські лекції в студії настоятель церкви Іова Почаївського Київського патріархату отець Богдан. Студійці разом з вчителями проводять цілеспрямоване вивчення народних традицій, застосовують аналогічний підхід до вивчення технології, узагальнюючи національні риси української ікони у віднайдених старовинних іконах, співставляючи із візантійськими зразками. Водночас система викладання модернізується за рахунок впровадження нових іконографічних деталей та схем в естетизації способів виконання ікони. Такі твори гармонійно входять в інтер’єр сучасного середовища.

Голова Українського Фонду культури, академік НАН України Борис Олійник, його перший заступник Дмитро Янко та редактор журналу «Дніпро» Микола Луків сприяли організації виставок студії «Нікош» у Києві, завдяки їм роботи іконописців побачила творча еліта України. Під час виставок М. В. Бенедищук зустрівся з іноземними послами Югославії, Німеччини, Білорусії, отримав чимало пропозицій щодо експонування виставки, серед яких було запрошення до Берліна та Мінська [2, с. 7].

За перші роки навчання дехто з студійців вже став добрим майстром пензля. Наприклад, студієць О. Чередніченко іконою «Трійця» та іншими роботами представляв місто Хмельницький у столиці на конкурсі «Нові імена України», який став лауреатом у 1998 р. Також йому Опікунська Рада Фонду культури призначила стипендію та дано рекомендацію для подальшого навчання у Львівській академії мистецтв [1].

У червні 1998 р. учні «Нікоша» розписували у Хмельницькому новопобудовану церкву св. Іова Почаївського, що знаходиться в мікрорайоні Озерна. Брала участь у реставрації Городищенського монастиря. Тут учні склали свій перший екзамен на зрілість, реставрувавши чотири монастирські колони і дев’ять ікон. За останні десять років свого існування приватна школа-студія іконопису «Нікош» у Хмельницькому перетворилася на

самобутній осередок, про що свідчать щорічні державні нагороди студійців. Іконописець Микола Бенедишук отримав благословення на свою працю отців православної церкви: патріархів Філарета та Володимира, єпископів м. Хмельницького. Творчість М. Бенедишука як іконописця цінна зокрема вже тим, що він наполегливо відроджує українську ікону, яка була майже забута на Поділлі у роки повальної експансії Радянської влади.

На рахунку школи багато здобутків – більше, як два десятки виставок у Хмельницькому та за межами області, у Києві, а також з-за кордоном. Результатами діяльності хмельницької майстерні стали 24 виставки – у Києво-Печерській лаврі та в Палаці культури «Україна» (м. Київ), у м. Хмельницькому (1999 р.); м. Модесто (США, 1999 р.); у престиж-галереї Джока Макдональда у м. Сан-Франциско (США, 1999 р.); на Гаваях (2000 р.); у Домініканському Ордені «Золоте море», штаб-квартирі Ватикану в Каліфорнії (США, 2000 р.); у Мексиці (2001 р.); у м. Перемишлі (Польща, 2002 р.); у Києво-Печерській лаврі (2003 р.); у США (2005 р.) та ін. [1].

У 2012 р. відбулась виставка «Різдвяні дзвони» до свята Різдва Христового. Представлено тридцять робіт, чотири з яких виконані викладачами школи, решта – учнями старших класів. Ні прізвищ, ні імен виконавці на роботах не вказують. Ікона – це не картина, тому не можна під нею поставити свій підпис, – пояснює Микола Володимирович – за канонам людина не може створити образ, який кимось уже був створений. А створений він ким?! Господом! [8].

Отже, усі наведені приклади характеризують сучасний стан і проблеми творчості майбутнього професійного художника з іконописного малярства на початку XXI ст. Незважаючи на труднощі із приміщенням і, здавалося б нездоланні проблеми культури і мистецтва, державна школа іконопису «Нікош» засвідчує, що у Хмельницькому живуть національні традиції в ділянці візантійсько-українського іконопису.

Існування школи канонічного письма ікони «Нікош», а шістнадцять років тому лише студії, з кожним роком набуває ще більшого поширення і визнання не тільки в Україні, але і за її межами. Митець людські цінності ставить вище за гроші та будь-які матеріальні задоволення. «Гривньових» художників у сучасному суспільстві і так вистачає. Можливо, й тому ця людина, не жалкує ні часу, ні сил, аби вдосконалювати колектив пе-

дагогів, навчати учнів мистецтва іконопису, тих його тонкощів, яких навчався сам у далекій Греції. М. Бенедишук намагається робити більше благих справ, як безкорисливо робив їх Микола Чудотворець.

Список використаних джерел та літератури:

1. Біографія студії іконопису «Нікош» (рукопис зберігається в приватній школі «Нікош»). – Особистий архів автора.
2. Горбатюк О. Возлюби ближнього через... натхнення / О. Горбатюк // Подільські вісті. – Хмельницький, 1998. – №54. – С. 6-7.
3. Кульбовський М. З Подільського кореня. Кн. 3 / М. Кульбовський. – Хмельницький : ТОВ НВП «Еврика», 2004. – 124 с.
4. Лисий Л. Лики святих оживають / Л. Лисий // Подільські вісті. – Хмельницький, 1998. – №42. – С. 9-10.
5. Муляр Л. Хмельницька школа-студія іконопису «Нікош»: її організація та діяльність / Л. Муляр // Вісник ХДАДМ. – Харків, 2007. – №11. – С. 81-88.
6. Степовик Д. Історія української ікони X – XX століть / Д. Степовик. – 2-е вид., стереотип. – К. : Либідь, 2004. – 440 с.
7. Школа іконопису «Нікош» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://persocfond.org.ua/2012/04/12/hmelneicka-shkola-konopisu-nkosh.html>